



Gross-Oesterreich és a magyar proletariátus.



Alig lehet valami változatosabbat elképzelni, mint az osztrák öszszbirodalmi eszme, a *Gesamtmonarchie* eszméjének történetét. Azok, kik az eszméknek önálló létet tulajdonítanak, kik azt vallják, hogy az intézmények és rendszerek minden átalakulását az eszmék változása idézi elő, kell, hogy kiábránduljanak, ha félrelebbentjük a leplet, mely az öszszbirodalmi eszme misztériumait elfedi. Akkor látni fogják, mily gazdasági érdekek és hatalmi törekvések húzódnak meg az eszme háttérben, látni fogják, hogy II. József óta, midőn az öszszmonarchia fogalma első ízben tudatosan merült föl, alig volt Ausztria és Magyarország területén oly osztály, oly érdekesoport, mely ezen eszmét időnkint törekvéseinek lobogójára ne írta volna. Három érdekkör állandóan előharcosa maradt: a dinasztia, a hadsereg felsőbb tisztikara és a (túlnyomóan német) bürokrácia. De ott látjuk a hirdetőik sorában a legkülönbözőbb társadalmi osztályokat, valóságos kinematográfyszerű változatosságban, s ha a kárpitot félrehúzzuk, mindig más szereplők vannak a színen, más jelmezekkel, más díszletekkel. Az ipari vámvédelem után áhítózó osztrák nagyipar, mely félt a birodalmi német versenytől, s a keleti agrár országok és tartományok korlátlan kizsákmányolását akarta a maga részére biztosítani; a feltörekvő nemzetiségi burzsoázia, mely az államhatalom birtokában levő német polgárság túlsúlyát kívánta megtörni, hogy a saját versenyképességét biztosíthassa; a feudális nagybirtok, mely a föderalizmust írta zászlójára, hogy befolyása, — mely a birodalmi központosítás folytán a bürokrácia és nagyipar súlya következtében megfogyott, — az egyes tartományokban megnagyobbodjék; a lengyel és magyar arisztokrácia, mely azt remélte, hogy a dinasztia törekvéseinek támogatása folytán elháríthatja, vagy legalább is mérsékelheti a jobbagyfelszabadítás veszélyét; a magyarországi nemzetiségi burzsoázia, hogy a magyar nemesség nyomasztó túlsúlyát megtörje, egyszerre vagy egyenként mind felvonnak előttünk. Ezen törekvések belső rugói szerint a birodalmi eszme tartalma időről-időre változott, csak a külső hüvely, — a cég maradt ugyanaz, s a megoldás egyszer centralisztikus, majd föderalisztikus alapon történt volna, katonai abszoluzizmussal, vagy erős központi

parlamenttel, — a részállamok széleskörű függetlenségével, vagy csupán tartományi autonómiával, dualizmus, trializmus, öt, vagy hét tagállam szövetsége alakjában, a német elem túlsúlyával, vagy a többi nemzetiségek egyenjogúsításával, területi vagy személyiségi alapon stb. Újabban az összbirodalmi eszme katonái a *Greater Britain* nyomán az imperialisztikus hangzású *Gross-Oesterreich* jelszó alatt sorakoznak.

Minden megoldási tervben volt egy állandó elem: hogy a monarchia összes országai a Habsburg dinasztia alatt maradjanak együtt, folyományaképpen annak, hogy Ausztria és Magyarország sajátos viszonya következtében a hadseregre támaszkodó uralkodóház mindenkor jelentékeny reális erőt képviselt. De azért minden osztály történetében volt egy, habár rövid időszak, midőn háttér fordított a birodalmi eszmének, s más jelszó alatt igyekezett érdekeit megvalósítani,

A legutóbbi években a *Gross-Oesterreich* eszméje oly körben is tett hódítást, mely eddig ridegen és elutasítólag viselkedett ezen törekvésekkel szemben, s mely a jövő fejlődést első sorban van hivatva irányítani: az *osztrák proletariátus* és a *szociáldemokrata* párt körében. Ezen körülmény elkerülhetlenné teszi, hogy a kérdéssel a magyar proletariátus szempontjából behatóan foglalkozzunk.

Az összmonarchia eszméjének régebbi és elavult irodalmát mellőzve csupán újabb képviselőivel kívánok foglalkozni. Friedrich Tezner¹⁾ bécsi egyetemi tanár szolgáltatja a *Gross-Oesterreich* előharcosai számára a közjogi fegyvereket. Közte és a magyar közjogírás tipikus képviselői: Kmety, Ferdinandy, Timon stb. között csak az a különbség, hogy azoknál sokkal intelligensebb és tárgyilagosabb. De különben módszere és eszközei ugyanazok. Amint a magyar közjogi tudósok mindenképpen azt igyekeznek kimutatni az 1867. XII. t.-c. értelmezése alapján, hogy Magyarország Ausztriától teljesen független állam, s a közösség pusztán a mi akaratunktól függő és időleges intézmény, épen úgy képes Tezner ugyanezen törvényszöveg alapján bármikor bebizonyítani, hogy az 1867. XII. t.-c. az összmonarchia eszméjét, sőt a császár abszolút hatalmát is teljes mértékben fentartja. Aki a hagyományos közjogi tudomány emlőin nőtt fel, s annak hatása alól magát kivonni nem tudja, az csak a paragrafus-exegézis mezején arathat babérokat, de modert problémákkal megbirkózni nem képes. Hogy az államban osztályok vannak, hogy a jog, az intézmények ezen osztályok érdekeinek kielégítésére szolgálnak, s ezen érdekek változásával az intézmények is átalakulnak, ez Tezner előtt teljesen homályban marad.

Más szempontból foglalkozik a tárggyal Popovici C. Aurél *Nagy-Ausztria Egyesült Állama*²⁾ c. könyvében, melyet a magyar kormány sietett a „szabad véleménynyilvánítás” hazájából kitiltani. Szerző magyarországi román. Teznernél annyival szélesebb alapon áll, hogy

¹⁾ Főleg legutóbbi művei: *Die Wandlungen der öst.-ung. Reichsidee*. Wien 1905. *Ausgleichsrecht und Ausgleichspolitik* Wien 1907. Azonfelül: *Der öst. Kaisertitel* etc. Wien 1899.

²⁾ *Die Vereinigten Staaten von Gross-Oesterreich*. Leipzig 1906.

nemzetiségi szempontból tárgyalja a problémát, de ép oly elfogult és sovíniszta, mint azon magyar írók, akik a nemzetiségi kérdéssel foglalkoznak. Egy tekintetben természetesen álláspontja sokkal erősebb, lévén részén az igazság, mert a nemzetiségek kulturális és gazdasági elnyomása Magyarországon elvitázhatlan tény. De ő ebből csakis a kulturális és közigazgatási elnyomást látja meg, a gazdaságit nem tudja, vagy nem akarja észrevenni, mert hiszen ebben már a nemzetiségi burzsoázia is bűnös, s nem látja azt a szörnyű elnyomást sem, melyben a magyar anyanyelvű proletariátus is sínylődik. A gazdasági tényezők szerepe iránt érzéke egyáltalán nincs. Azon törekvésnek képviselője, mely Erdélyt teljesen a románoknak akarja kiszolgáltatni. Ezt megvalósítani a magyarországi románság egymagában nem képes, s a román királyságtól sem várhat segítséget, mert akkor a Habsburgokat találná magával szemben. Így tehát Popovicinek, ha az erdélyi románság autonómiájának megvalósítására reális tervet akar kovácsolni, nincs más mód hátra, mint beállani a *Gesammtmonarchie* katonáinak sorába, s pályázni azon elemek rokonszenvére, melyek most még irányadók. Minthogy ezek a német hegemonia fentartása körül érdekelve vannak, a németeken és románokon kívül úgyszólván minden nemzetiség iránt mostohán viselkedik.

Később részletesen fogok koncepciójával foglalkozni, most csak a következőket említem fel. Az egyes tagállamokat nemzetiségi és territoriális alapon akarja szervezni. A legjobban kikerekített területeket a románok és németek kapják. A német nyelv lesz a birodalmi és közvetítő nyelv, s egyedül a németek részére biztosít kisebbségi jogokat. A territoriális elkülönítésnek szerinte meg volna az az előnye, hogy mindegyik nemzetiség a maga területén asszimilálhatná a kis szigeteket, s nem dédelgetnék többé a kisebbségeket (366. 1.). Természetesen a román territórium határainak bőkezű megállapítása folytán a saját nemzetiségét nem igen fenyegeti veszély, a magyarokat pedig azzal vigasztalja, hogy marad még az ő területökön elszórtan élő 1¹/₂ millió nemzetiségi egyén, kiket asszimilálhatnak. (369. 1.) Új birodalmi eszmét hirdet, melynek alapelve legyen többek között: a dinasztikus elv, a katonai derekasság; tiltakozik az ellen, mintha ő forradalmi átalakulást akarna. Ha még hozzávesszük, hogy a németek túlsúlyát más irányban is mindenképen biztosítja, akkor előttünk áll a maga teljességében a *Luegerizmus*, az osztrák keresztényszocialisták *Reichsidee*-je, akikkel egyetért a magyarok és zsidók elleni gyűlöletben, valamint abban is, hogy Houston St. Chamberlaint szintén a jelenkor egyik legnagyobb tudósának tartja.

Teznerrel és Popovicival szemben óriási haladást jelent Carl Renner, ki egyéb művein kívül *Az osztrák-magyar monarchia alapjai és fejlődésének céljai*¹⁾ c. könyvében fejtette ki részletesen *Gross-Oesterreich* koncepcióját. Renner modern író, ki ugyan nem szabadult ki még teljesen a jogi kategóriák befolyása alól, de már nagy figyelmet fordít a gazdasági tényezők hatására is. Első sorban a nemzetiségi problémák foglalkoztatják, s ha igaz az, hogy a *Na-*

¹⁾ *Grundlagen und Entwicklungsziele der öst.-ung. Monarchie*. Wien und Leipzig 1906.

tionalitätenmisere megoldása az emberi fejlődés egy boldogabb korszakát lenne képes megteremteni, úgy el kell ismerni, hogy a megoldáshoz eddig Renner szolgáltatta a legalaposabb és legjobban átgondolt tervet, melyet vaskövetkezetességgel visz keresztül és legapróbb részleteiben is kidolgoz. Idézett könyve ritka szellemességgel van megírva, érvelései világosak, szatírái találók. Különösen szerencsések azon fejtegetései, melyek a magyar uralkodó osztály visszaéléseit, két front ellen folytatott reakciós politikáját, a magyar alkotmány hazugságait ostorozzák, s a vármegyei közigazgatásra vonatkozó fejezetéről¹⁾ el kell ismernünk, hogy külföldi író még nem hatolt be annyira a kérdés lényegébe, mint ő.

Mindezen műveket itt csak vázlatosan ismertettem, mert tanulmányomnak célja velők részletesen foglalkozni, s álláspontjukat minden egyes részletkérdésnél ismertetni és bírálni fogom. Kettős szükség van erre Renner könyvével szemben, mely általános feltűnést keltett s egyrészt Franz Mehring, másrészt Max Schippel illeték a legnagyobb dicsérettel. Mi azt hisszük, hogy ezen dicséret oka főleg azon hiedelemben rejlik, hogy Renner Magyarország történeti fejlődését és jelenlegi osztályközi erőviszonyait helyesen ismertette. Bár különösen az újabb időben a nemzetközi sajtó hasábjain több alapos és tárgyilagos cikk jelent meg Magyarországról, de minden részletre kiterjedő és szisztematikus munka eddig egyedül a Renneré. Fontos tehát ezek után kimutatni, hogy Renner a magyar osztályuralkodó, gazdasági és nemzetiségi viszonyokat teljesen félreismerte, s azok mivoltáról a külföldet tévesen tájékoztatta. A teljesség okából meg kellett ismerkednem a *Reichsidee* egy fontos támaszána, az osztrák keresztényszocialista pártnak eszmekörével is, melyet legfejlettebb formájában és e pártban szokatlan ízléssel: D. Anton Bach²⁾ könyve képvisel. Azonkívül tárgyalásom folyamán mindig a legteljesebb figyelmet fordítottam Otto Bauer igazán nagyszabású művére,³⁾ melyet a szemle hasábjain Jászi Oszkár ismertetett.⁴⁾ Némi elégtételre szolgál megállapítani, hogy Magyarország és Ausztria viszonyára vonatkozó nézeteim Bauer nézeteivel jelentékenyen egyeznek, s azon munkám, melyben ezeket kifejtettem, már 1906. év április havában⁵⁾ jelent meg.

I.

Értekezésem további célja annak kimutatása lesz, melyek a *Reichsidee* hirdetőinek alapvető tévedései, igyekezni fogok beigazolni, hogy az általok levont következményekhez csakis kiindulási pontjaik helytelensége folytán juthattak.

Ezek között első helyen említendő:

¹⁾ Magyar fordításban közölte a *Huszadik Század* 1907. aug. száma.

²⁾ *Oesterreichs Zukunft und die Christlich-Sozialen* Wien-Leipzig 1906.

³⁾ *Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie. Marx Studien II.* Wien 1907.

⁴⁾ *Huszadik Század* 1907. okt. szám.

⁵⁾ *Huszadik Század* 1906. ápr.-júl. Megjelent különnyomatban is: *Önálló vármegye és osztályharc* címen.

1. A történelmi materialisztikus felfogás teljes hiánya vagy pedig alapelveinek nem teljes és nem következetes átgondolása. Teznerre és Popovicire nézve ez kétségtelen, amint azt már előzőleg kifejtettem, s még a keresztény-szocialista Bach is több fogékonyságot tanúsít a gazdasági tényezők szerepe iránt, mint az előbbieket. De midőn Rennerre nézve kell ugyanezen állítást bebizonyítani, érzem feladatomban nehézségét, hiszen az orthodox marxizmus egyik legkiválóbb képviselőjének: Franz Mehringnek véleményével kell szembezállanom, ki Renner legutóbbi könyvét a materiális történelmi felfogás egyik remekművének jelentette ki.¹⁾ Azt el kell ismerni, hogy Rennernél ezen tekintetben fokozatos fejlődés észlelhető. Synopticus álnév alatt megírt röpiratában²⁾ nyoma sincs a materiális felfogásnak, az tisztán jogászai munka. Ugyanezen szempont irányadó Rudolf Springer álnév alatt megírt nagy művében,³⁾ bár itt már felcsillan a gazdasági tényezők fontosságának elismerése. Ezekhez képest legutolsó műve óriási haladást jelez, de a régi légkör nyomása alól nem tud itt sem szabadulni. Könyvének túlnyomó részében alig találkozunk oly fejtegetésekkel, melyek a gazdasági élet elemi jelenségeire vezetnék vissza az eseményeket és intézményeket, csupán a második fejezet első részében⁴⁾ foglalkozik a kérdéssel a történelmi materializmus módszereivel, de ki fogom később mutatni, hogy úgy a magyar, mint az osztrák viszonyokat tévesen fogja fel és magyarázza. Egyéb fejtegetései, különösen melyek a magyar és osztrák parlamentek átalakulásáról, valamint a közös intézmények és a dualizmus funkcionálásáról szólnak, lényegökben jogi, vagy általános politikai fejtegetések s főleg azt igyekeznek bebizonyítani, hogy lehetetlen különvált szervektől akarat egységet követelni. A harmadik fejezetben pedig első sorban az új birodalom alakulásának etnikai előfeltételeiről szól, s csak azután tér át a gazdasági előfeltételek tárgyalására. Ő maga is kijelenti, hogy a „földrajzi és etnikai tényezők által nyújtott alapon a történelmi csira által megtermékenyített talajból nő ki a gazdasági élet és emelkedik fel valamely ország szociális építménye” (201 l.) s többször hirdeti az etnikai elem prioritását a gazdasági felett. Ezen felfogás szükségszerű következménye, hogy a nemzetiségi kérdést főfontosságúnak tartja, s ennek megoldásától várja Ausztria népeinek egy boldogabb korszakát. (240 l.) Bauer marxista gondolkodását Rennerrel szemben az jellemzi, hogy miután a legelemibb gazdasági jelenségekre vezet vissza a nemzetiségi kérdést, miután látja, hogy az lényegében nem más, mint a gazdasági ellentétek folyamánya és az osztályharc egyik megjelenési alakja, óvakodik attól, hogy a jövőre nézve valamely biztos hatású módszert ajánljon, hanem csupán azt vizsgálja meg, vajjon mily irányú fejlődés várható a jövőben az összes társadalmi ható erők pontos számbavétele mellett. A történelmi materializmus

¹⁾ *Historisch-materialistische Literatur. Die Neue Zeit.* 25. évfoly. 502. l. 41. sz.

²⁾ *Staat und Nation* Wien 1899.

³⁾ *Der Kampf der äst. Nationen um den Staat.* Leipzig u. Wien 1902.

⁴⁾ 5. §. *Die nationale und soziale Entwicklung in Oesterreich.* 6. §. *Die Evolution der Klassen und Nationen in Ungarn.*

(pedig ellenfelei hányszor vetnek arroganciát a szemére) épen azért a legszerényebb tudományos módszer, mert alapelvei kizárják a csalhatatlan eszközök és világboldogító tervek kovácsolását.

Nehezen egyeztethető össze a marxizmus alapelveivel azon mód, mellyel Renner a *Reichsidee* szerepével foglalkozik. Néhányszor megjegyzi ugyan, hogy a birodalmi eszme éltetője mindig bizonyos gazdasági érdek volt, de ezt sohasem viszi következetesen keresztül. Általában szokása, hogy művének minden részén helyez el egy-egy kijelentést, melyek szigorúan marxista jellegűek, de csupán az *alibi* bizonyíthatása végett, t. i. ha szemére vetnék a történelmi materializmus hiányát, ezen szét-szórt kijelentésekkel igazolhassa magát, azután ismét túlságra jutnak nála a jogi és nemzetiségi szempontok. Ezen állításomat úgy most, mint értekezésem későbbi folyamán is számos bizonyítékkal fogom igazolni. S hogy a *Reichsidee* tekintetében tett hasonértelmű megjegyzése is mennyire nem gyökerezik meggyőződésében, azt mutatják következő kijelentései: „Még él Ausztria és Magyarország összes népeiben a császári hagyomány és a császári eszme, melynél a dinasztikus elem csak a reális magot takarja el. (236 l.) Valóban a császári eszme a levegőben van! Miért ne legyenek a monarchia népei egyek egy többszázados, most már szigorúan parlamentáris dinasztia alatt? A császári-eszme benne van a levegőben: hát nem lehet ezt megfogni és meg rögzíteni? A kis emberek császár eszméje nemzeti és szociális értelemben is.” (237 l.) A történelmi materializmus már szakított a levegőben lógó eszmék tanával, s ötven évi munkáját épen arra fordította, hogy azokat az ideális magasságból a reális földi talajra rántsa le. Összes fejtegetései során a proletariátussal csakis ott foglalkozik, ahol az a nemzetiségi ellentétek szempontjából bir fontossággal, ellenben sohasem foglalkozik azon ellentéttel, mely a magyar és német uralkodó osztály és a hason nemzetiségű proletariátus között létezik, sőt könyvének elolvasása után azon meggyőződést nyerjük, hogy Ausztriában az egyes nemzetiségeken belül osztályellentét alig van, s a nemzetiségi proletariátus minden baja meg fog szűnni az ő nemzetiségi tervének megvalósításával. Könyve igen erős bizonyíték arra a veszélyre, hogy a nemzetiségi kérdés túlságos előtérbe helyezése elhomályosítja az osztályöntudatot, s egyáltalában a gazdasági osztályharcnak, vagy a Loria-féle jövedelem-kettéoszlási elméletnek nyomát sem találjuk könyvében. A gazdasági kizsákmányolást csakis akkor látja meg, ha nemzetiségi elnyomással párosul.

Ausztriában a nemzetiségek nagyfokú kevertsége folytán az osztályharc elsősorban nemzeti alakban jelentkezett. Az emberek gondolkodását tehát a nemzetiségi viszályok kötötték le, s akik nem hatoltak le a dolgok mélyéig, ezen viszályok megszüntetésétől remélték gazdasági bajaik orvoslását. Ily szempontból tekintette a nemzetiségi kérdést, fejlődése első korszakában Renner is, s ekkor konstruálta meg éles elméjű jogi kategóriák és részben történelmi analógiák segítségével megoldási tervét, mely az összmonarchia keretében a személyiségi elv alapján az összes nemzetiségeket egyenjogúsította és kulturális erők kifejtését biztosította volna. Ezen terv két leglényegesebb alapelve, hogy a tényleges állapotnak megfelelően meghagyja a nemzetiségek

szétszórtságát (*Disparatheit*), de őket egy önirányzó egészben (*autarchia*) egy egységes birodalomban foglalja össze, mert szerinte az ily megoldás teljesen kizárja a nemzetiségi viszályokat. Az 1900. évet követő időben az osztrák proletariátus számereje félelmesen megnövekedett, s a közfigyelem a szocializmus felé fordult. A gondolkodó emberek, s első sorban Renner érezni kezdték, hogy többé nem lehet a nemzetiségi kérdést a gazdasági momentumok számbavétele nélkül tárgyalni. De minthogy nem vonta le a történelmi materializmus minden következményeit, s az előzetesen elfoglalt álláspontot, melynek érdekében jelentős irodalmi munkásságot fejtett ki, feladni sem akarta, a változás nála csupán abban áll, hogy utólagosan a gazdasági fejlődés tényezőinek felhasználásával akar bizonyítékokat szerkeszteni azon elmélete számára, melyet a gazdasági fejlődésnek teljesen figyelmen kívül hagyásával alkotott meg. Ennélfogva oda törekedik, hogy kimutassa, miszerint tervének alapelemei: a részek szétszórtsága (*Disparatheit*) és az egész önirányzása (*autarchia*) minden államalkotásnak szükség-szerű kelléke. Ezen tételt valósággal természetörvény erejével akarja felruházni, s annak helyességét, szerinte ellenállhatatlan geográfiai és gazdasági érvekkel támogatja. Itt csak a földrajzi érvekre jegyzem meg a következőket. A hegy és vízrajzi viszonyokkal akarja azt bizonyítani, hogy a monarchia összes országai állandó együvé-tartozásra vannak földrajzilag kényszerítve, amint hogy tényleg ezer év óta meg is van a kölcsönhatás közöttük. Ha Renner ezelőtt hatvan évvel írja meg munkáját, bizonyára ép oly szükségszerűségi okokkal tudta volna beigazolni, hogy a lombard-velencei királyság is ily örökös földrajzi együvé-tartozandóságra van Ausztriával ítélve. S hogy az osztrák, a szudéti, valamint a magyar országok már ezer év óta gyakorolnak egymásra kölcsönhatást, ez nem az autarchia elvéből, hanem egyszerűen a szomszédság tényéből következik. Utóvégre Magyarország nem gyakorolhat Belgiumra, Csehországra pedig Bulgáriára kölcsönhatást. Különbözik ha Európa víz és hegyrajzi térképét kezünkbe vesszük, nincs oly tetszés szerinti politikai tétel, melyet, s azonnal az ellenkezőjét is be nem tudnók bizonyítani. Csak attól függ, mit akarunk igazolni. Renner pl. így érvel: Európának egy nagy állama sem mutathat fel oly centripetális völgyrendszert, mint Ausztria. De kijelenti, „nem a folyamok esésének iránya, hanem a völgynyílások fekvése irányadó” (169 l.). Miért, az indokolással adós marad. De érezzük, ha valaki ugyanilyen apodiktikus rövidséggel jelentené ki az ellenkezőt, azt is kénytelenek volnánk elhinni. *Credo, quia absurdum.* így pl. Magyarországra elismeri, hogy a legtökéletesebb geográfiai egység, de siet kijelenteni, hogy a jövőendő államalakulásnak Magyarország alapjául nem szolgálhat, mert a gyűjtő országoknak (*Sammelland*) mindig csekélyebb jövőjük van, mint az átvonulási országoknak (*Durchzugs-land*) (170 l.). Miért, a válasszal és indokolással ismét adós marad, de kétségtelen, hogy ennek a tételnek a megfordítottját is lehet ugyanazon lélekzetvételre állítani. S ha megvizsgáljuk Európa térképét, találunk politikailag igen egységes államokat, melyeknek nincs centripetális völgyrendszerök, a legnagyobb mértékben gyűjtőállamok, s mégis fenállanak több század óta, s jövőjük nem áll oly bizonytalan lábakon

mint a *Gross-Oesterreich* mesterséges építményéé. Elegendő itt csak Francia és Németországról beszélni.

Igyekeztünk tehát megállapítani, hogy ezen irányzat teljesen félreismeri, nem gondolja végig a történelmi materializmus alapelveit s ezen hibából erednek jórészt többi tévedései is. Azon érvekre, melyeket itt röviden soroltam fel, később még részletesen visszatérek.

2. Az öszszbirodalmi eszme öszszes képviselői tévesen fogják fel vagy elferdítik a magyar történet eseményeit. Mi érezzük legjobban azon kárhazatos nyomást, mellyel az uralkodó osztály Magyarország fejlődését megakadályozni igyekszik s öszszes törekvéseinket arra irányozzuk, hogy leleplezzük a hivatalos történetírás hazugságait és ámitásait, mellyekkel a nemesség kapzsi uralmát ideális szabadságtörekvések mezébe akarja öltöztetni. De épen azon cél érdekében, melynek szolgálni kívánunk, kötelességünk a történeti fejlődést híven előadni, még akkor is, ha a tények a velünk ellenséges tényezők álláspontjának kedveznek, mert ellenkező esetben magunkat vezetjük félre és az osztályok erőviszonyai tekintetében teljesen hamis képet nyerünk. Már pedig háborúban végzetes hiba az ellenfél erejét lebecsülni.

Helyesen fejtik ki Tezner és Renner, hogy mily neveltséges az a mese, mintha a Habsburgok országaikat házasság útján szereztek volna, s hogy itt sokkal fontosabb hatalmi és gazdasági érdekek játszottak közre, semhogy azok házasságokkal lettek volna elintézhettek. Tévedés azonban, hogy akár a Habsburgok, akár a hatok mögött álló osztályok fegyverrel hódították volna meg Magyarországot. Majd később ki fog tűnni, mily hibás eredményekre vezet az uralkodó család hatalmának túlbecsülése. A Habsburgok Magyarország elnyerését tisztán a magyar birtokolygarchia egy részének köszönhatték, mely őket az országba behozta, s mely nélkül itt lábokat pillanatnyilag sem vethették volna meg. A török hódítás idején a közös veszély érzete szorosabb kapcsolatot font közöttük, s az osztrák örökös tartományok rendéi a saját érdekekben is megvédelmezték a nyugoti részeket. Erdély különvált, s a királyi Magyarország, melyre az uralkodó család és a háta mögött álló osztályok csak a saját birtokaik megvédelése végett fordítottak súlyt, mindinkább szűkebb területre szorult. De ezen kapcsolatok dacára az osztrák és magyar uralkodó osztályok között állandó érdekellentét forgott fenn, mely folytonos felkelésekben nyert kifejezést. Bocskay, Bethlen, I. Rákóczi György felkelései, mint-hogy hozzájuk a főnemesség egy része is csatlakozott, teljes sikerrel jártak, s egyízben a Habsburg uralom is veszélyben forgott, mit II. Mátyás és az osztrák rendek csak úgy tudtak elhárítani, hogy öszszefogva és a magyaroknak engedményeket téve detronizálták az elmebeteg Rudolf császárt. A Habsburgok és az osztrák uralkodó osztály kereskedelmi és hatalmi érdekekből egy jelentékeny gyarmatbirodalmat akartak szervezni, mint azt Otto Bauer kifejti (195. 1.), mert csak ily tartalék-erővel biztosíthaták domináló szerepüket a római szent birodalomban. Ennek folyományaképen Magyarországot teljesen gyarmati elbánásban részesítették, amit legjobban igazol vele szemben követett vámpolitikájuk. 1686-ig a magyar uralkodó osztály Magyarországon belül hatalmasabbnak bizonyult, mint a Habsburgok. Az 1686-ki

felszabadítást Renner a Habsburgok és a hatok mögött álló osztályok érdemül tudja be (12. 1.), de viszont elfelejti, hogy a magyar proletárok és jobbágyok százezrével hulltak el, vagy hurcoltattak török rabságba, s tartották fenn a török áradatot, s ez tette egyedül lehetőségessé az osztrák tartományok gazdasági felvirágzását. 1687. után a megszálló katonai haderővel szemben meghunyászkodott a magyar nemesség, lemondott a királyválasztás jogáról, de azért másfél évtized múlva a Rákóczi felkelésben már kiszorította a Habsburgokat az országból, kik csak a főnemesség egy részének köszönhették, hogy előbbi hatalmokat megtarthatták. A Rákóczi felkelés szociális forradalomnak indult, a szegénység lázadása volt az urak ellen. S az urak le is vonták a tanulságokat, belátták, hogy erősíteni kell a központi hatalmat, mely őket megvédje jobbágyaik ellen. Ezért beleegyeztek az állandó hadsereg felállításába, s egyhangúlag elfogadták a pragmatika szankciót. Az állandó hadsereg miatt nyílt ellenállásra már nem került a sor, de a föld, közigazgatás és igazságszolgáltatás biztosságában sikerrel folytattak guerilla-háborút a király ellen, aki rendszerint kénytelen volt álláspontjából engedni. Így vonta vissza II. József gazdasági és alkotmányi jellegű rendeleteit, II. Lipót pedig Mária Terézia és II. József jobbágyvédő intézkedéseit, s visszaállította a nemesség összes kiváltságait. A Habsburgok és a magyar uralkodó osztály kölcsönös erőviszonyát legjobban feltünteti az 1848/9. évi magyar szabadságharc, midőn a nemesség, mely az állandó hadsereg miatt másfél évszázad óta nem tért át az aktív ellenállás terére, történeti szereplése alatt egyetlen egyszer határozta el magát, hogy a népért tegyen valamit, s így megnyerve annak csatlakozását, oly erőre tett szert, hogy az osztrák hadsereg vele szemben teljesen tehetetlennek bizonyult, s csupán orosz segéllyel tudta Magyarországot visszahódítani.

A magyar uralkodó osztály szívóssága, mely — Bauer szavaival élve, — megakadályozta azt, hogy Magyarország történelem nélküli ország legyen, legfőbb magyarázata azon ténynek, mely Rennert oly csodálkozással tölté el, t. i. hogy a császár az 1849-ki győzelme dacára 1867-ben mégis megkötötte a kiegyezést. És itt kell Rennernek még egy alapvető tévedésére figyelmeztetni, melyet úgy ő, mint Tezner és Popovici több helyen ismételnek. Azt mondja ugyanis, hogy 1867-ben egy oly Magyarország alkottatott, mely azelőtt sohasem létezett: „Magyarországot Erdéllyel megnagyobbítani, két királysággal, Horvátországgal és Szlavóniával felruházni, a katonai határörvidékkel megajándékozni kellett, hogy társával (Ausztria) egyenrangú legyen! (44. 1.) „A mai kikerekített, egységes magyar állam ajándéka a császárnak, t. i. Ausztriának és népeinek.” (13. 1.) Ez lényeges tévedés. Erdély hosszabb időn át önálló fejedelemség volt ugyan, de azért állandóan összekapcsolta Magyarországgal az uralkodó osztály — az *una eademque nobilitas* — egysége, s az osztályérdek vaskapcsain keveset változtatott az a tény, hogy a Habsburgok külön nagyfejedelemséggé tették, s speciális kormányzatot adtak neki. Horvát- és Szlavonországra nézve sem szükséges a magyar sovinizmus elavult érveit felsorolni, s elég azt megjegyezni, hogy az érdekek és tényleges befolyás igen erős szálai fűzték évszázadokon át az anyaországhoz, s odakapcsolásuk

1867-ben semmiesetre sem volt nóvum Magyarország történetében. A tények téves előadása tehát két szempontot domborít ki helytelenül. Renner és Tezner félreismerik a magyar uralkodó osztály erőviszonyait, s azt hiszik, hogy 1526. óta azok teljesen a császári család és ennek háta mögött álló osztályok hatalmától függttek, s ha valamely jogot vagy kiváltságot nyertek el, csupán ezek kegyelmének köszönhatték.

3. A legnagyobb hibát ott követi el Renner, mikor teljesen félreismeri a magyar osztálytagozódás jellegét és az osztályok jelenlegi erőviszonyait. Így mindenekelőtt nyomatékosan hangsúlyozza, hogy a gentry mint osztály már szétzüllött, s csekély kivétellel beolvadt a többi társadalmi osztályokba. (71., 213. 11. stb.) Az igazság ellenben az, hogy a gentry erősebb, mint valaha. A gentry fogalma nemcsak a birtokos nemességet, hanem a nemesség azon tagjait is jelenti, kik birtokukat elvesztették, mert közöttük azért teljesen fenmaradt az osztályszolidaritás. Azok, kik a polgári osztályból földbirtokot szereztek, életmód és politikai felfogás tekintetében teljesen azonosították magokat a gentryvel, mely időleges gazdasági hanyatlása dacára megmaradt a közigazgatás kizárólagos gyakorlatában, s állandó érdekszövetségre lépett a nagybirtokos arisztokráciával. A 80-as évek óta az állami agrárpolitika mindent elkövet felségítésökre, költségvetésünk 40%-a a földbirtokosoknak adott ajándék s ha mindezek dacára egyesek tönkrejutnak, eltartásukról az állam gondoskodik, s az állami hivatalok képtelen szaporítása csupán erre vezethető vissza.

Az osztrák osztályok kialakulásának sémáját Renner változtatás nélkül alkalmazza a magyar viszonyokra. Szerinte (1906-ban) úgy az osztrák, mint a magyar parlament a kispolgárság egyedüli befolyása alatt állott (72. 1.), s a „nemzeti küzdelem” nem volt más, mint az alsó bürokráciától vezetett kispolgárság harca, mely revoltált a felsőbb bürokrácia ellen, s az 1905. januári választásokon megbuktatta a gentry-uralmat (232. 1.). Ez a kispolgárság azonban Magyarországon alig létezik, így pl. az iparos kispolgárok száma 300.000 körül van, ezeknek csak 32%-a bír választói joggal, s ezért a törvényhozásra semmi jelentős befolyást nem gyakorolnak. Az ő figyelmét csak az a külső körülmény ragadta meg, hogy a vármegyék megtagadták a Fejérváry-kormány rendeleteinek végrehajtását. Azt nem tudja, hogy Magyarországon különvált bürokrácia nincs, a megyei tisztviselők, kiket ő alsó bürokráciának nevez és a minisztériumok tisztviselői — ez szerinte a felsőbb bürokrácia — mindnyájan a gentry köréből kerülnek ki, s a földbirtokosokkal együtt a nagybirtok vezetése alatt egységes uralkodó osztályt képeznek, s ez revoltált a törvényhatóságokban a kormány ellen, melynek még a minisztériumi tisztviselők is — ha nem is nyíltan — ellenszégültek. A vármegyékben pedig a virilizmus folytán a kispolgárságnak semmi befolyása sincs. Ezen tévedés is mutatja, hogy mennyire nem elégséges a jogszabályok ismerete, Renner mily kitűnő képet fest a magyar megyéről a törvényszöveg nyomán, s mennyire félreismeri azt a valóságos életben.

A nagybirtokra nézve is azt hiszi, hogy a jövő fejlődés irányának meghatározásánál döntő szereppel már nem bír. Szerinte „a monarchia népei és osztályai már régen kinőttek a feudalizmus hegemóniája alól”. (201. 1.) Ez Ausztriára sem áll, mert a nagybirtok most is ugyanaz, mint volt, erre nézve igen tanulságos adatokat nyújt J. W. Teifen kitűnő könyve¹⁾, csakhogy most kerülő utakon igyekszik törekvéseit megvalósítani, így a keresztény-szociális párt megnövekedése is a nagybirtok támogatásának köszönhető. Magyarországon is a nemzeti küzdelmet a nagybirtok vezette, csakis az ő mindenható befolyása volt képes függetlenségi pártot, mely négy évtizeden át mindig kisebbség volt, az 1905-iki választásokon a kormánnyal szemben többséghez juttatni, s a koalíció három nagy pártjának vezetése azóta teljesen a nagybirtokosok befolyása alá került. Ez oly általánosan ismert tény, melyet bővebben bizonyítani nem is szükséges, s elég erre nézve az 1906. május óta alkotott törvények szövegét elolvasni.

A fentebbiekből kitűnik, mily tévedés Rennernek azon állítása, hogy a koalíció a polgári középosztály egyesülése. (229.) A néppártra meg azt mondja, hogy az épen úgy a kisiparosok pártja, mint az osztrák keresztény-szocialisták. Ő csak arról az erős rokonszenvről van tudomása, mely a néppártot Luegerhez fűzi, s ebből vonja le következtetéseit, s nem tudja azt, hogy a néppárt főleg nagybirtokosokból és érdekszövetségeikből kerül ki, választóinak pedig 95%-a kisbirtokos paraszt.

Ugyancsak az osztrák minta lebeg szeme előtt, midőn azt hiszi, hogy a magyar nacionalizmus is a városi kispolgárságból táplálkozik. (68. 1.) Szó sincs róla. Ez első sorban a gentry érdeke, mely a nemzetiségi megyékben elfoglalt állásait félti. Az 1906. év elején beállott szituációt valósággal természet törvény erejével ruházza fel, midőn kimondja, hogy a magyar parlament meghalt, s többé ezen alakban fel nem támadhat. (165. 1.) Mégis feltámadt, s hogy mily erővel, azt eddigi alkotásai bizonyítják, s azon ténye is, hogy képes a választó-reform ügyét ennyire elhúzni. Époly téves és elhamarkodott azon megállapítás, hogy a dualizmus véglegesen megbukott. (165. 1.) Ő is ismétli azon jóslatot, melyet már Austerlitz²⁾ is hangoztatott, hogy mihelyt az általános választójog alapján összegyűl az osztrák parlament, ez a dualizmus halálóráját jelenti. Nos, hát ez megtörtént, s mégis látjuk, hogy az általános és titkos választói jog parlamentje mily nyugodtan tárgyalja a kiegyezési javaslatokat, melyek útjába épen az új irányzat legpregnansabb képviselői, a szociáldemokrata és keresztény-szocialista pártok gördítik a legkevesebb akadályt, s legfeljebb a régi kuriális pártok, valamint a magyar országgyűlés egy csekély töredéke okozhatnak zavarokat.

Csak az osztrák minta alapul vételével mondhatja azt is Renner, hogy Magyarországon is a nemzetiségi burzsoázia már erősen szorongatja a magyart, s rövid idő múlva ki is szorítja kiváltságos helyzetéből. A nemzetiségi burzsoázia azonban még rendkívül gyenge, s a németeket kivéve, ipari és kereskedelmi burzsoázia alig létezik.

¹⁾ *Die Besitzenden und Besitzlosen in Oesterreich*. Wien 1906.

²⁾ Az osztrák szociáldemokrata párt 1903. évi gyűlésén. *Jegyzőkönyv* 138 1.

Otto Bauer is megállapítja, hogy Renner teljesen félreismeri a magyar osztályok jelenlegi erőviszonyait s alábecsüli a nagybirtok és gentry hatalmát. (432. 1.)

4. Közös hibája az összes osztrák íróknak, kik Magyarországgal foglalkoznak, hogy a magyar uralkodó osztályt az egész magyarsággal identifikálják, s erre átviszik a nemesség iránti ellenszenvöket. A *Gross-Oesterreich* hirdetőinek, Bauert kivéve, közös jellemvonása a féktelen magyargyűlölet. Tisztánlátásukat a nemzetiségi szempontok teljesen elhomályosítják, csak azt aényt veszik észre, hogy Magyarországon az uralkodó faj a magyar és magyar az államnyelv is, tehát mindazon jogtalansáért és elnyomásért, melyet a nagybirtok és gentry okoz, a magyarosító politikáért, melyről Renner helyesen jegyzi meg, hogy az „félíg dekoráció, félíg brutalizáció”, felelőssé teszik azt a 7 milliónyi magyar anyanyelvű proletárt is, kiket ugyanezen osztályuralom százezerszámra kerget ki az országból. Egyoldalú felfogásuk elfedi előttük azonényt, hogy nemcsak a nemzetiségi, hanem az államalkotó faj proletariátusa is a legszörnyőbb elnyomásban él s hogy a magyar szolgabíró époly. eréllyel jár el, midőn valamely német, vagy oláh földesúr magyar cselédjét kell megrendszabályozni, mint ellenkező esetben. Popovici felemlíti, hogy az 1886—96. közötti tíz évben 363 román helyeztek politikai okokból vád alá, s majdnem valamennyit elítélték. (115. 1.) Nem szólok most a magyar szociáldemokraták izgatási bűnpöreiről, csak annyit akarok megjegyezni, hogy 1906-ban egyetlen hónap alatt néhány tisztántúli magyar vármegyében tízszor annyi magyar anyanyelvű földmunkást és cselédet ítéltek el aratási sztrájk miatt, mint román agitátort 10 év alatt. Renner mondja ugyan egy helyen, hogy Magyarországon »egy kisebbségnek is a kisebbsége uralkodik», (12. 1.) de ez csak az ő szokásos *alibi* kijelentései közé tartozik. Mindíg általában magyarokról beszél, egész művében azt akarja bebizonyítani, hogy a magyar hegemonia jogosulatlan, mert még a hivatalos statisztika adatai szerint is 46% magyar áll szemben 54% nemzetiségi többséggel, s meg akarja azt magyarázni, mint sikerült a 7 millió magyarnak az, mire Ausztriában 10 millió német nem volt képes, nemzeti államot alakítani (68. 1.), kimutatja annak lehetlenségét, hogy 8 millió magyar 12 millió nem-magyar felett „úr” lehessen. (184. 1.) Sőt ez az identifikáció nála egészen természetes, mert pl. a magyar ipari proletariátusról egyáltalában nem is akar tudni, s Luegert is megszegyenítő tájékozottsággal jelenti ki: „Ipari munkás a magyarból csak ritkán válik, mert a csikóstól a gépmunkásig az ugrás nagy.” (214. 1.) A több mint 100.000 főnyi szervezett magyar anyanyelvű ipari munkásság bizonyára megköszöni ezt a megtisztelő véleményt. A csikós után nincs más hátra, mint feleleveníteni a „villogó gatya” és a Mikosch-féle anekdotakincs egyéb szellemességeit is. Hasonló jó véleménnyel van a magyar mezőgazdasági munkásságról is, melyről azt mondja, hogy „sohasem dolgozott intenzíve”. (214. 1.) Hogy mennyire nem különböztet osztályok szerint, azt mutatják a következő általános véleményei is: „A magyar csak mint úr akar élni,” „a magyar nem ismer el maga mellett senkit hasonlónak”. (36—

37. 1.) A Cunard hajók fedélközének Békés és Szabolcs megyei magyar utasai, kiket az „úrhatnáság” hajt ki Amerikába, szintén köszönik ezt a véleményt. Hogy a hagyományos magyargyűlölet mennyire elragadja, azt bizonyítja, hogy a magyaroknak azon esetre, ha tovább is folytatják a hadsereg kettéosztására irányuló politikájukat, egy új „Világost” helyez kilátásba. (149. 1.) Pedig a Világos előtti csatákban nemcsak a nemesség, hanem az alsóbb néposztályok ezrei is hullottak el. Továbbá az uralkodót arra ösztönzi, hogy a monarchia összes nemzetiségeit, a lakosság $\frac{4}{5}$ részét nyíltan és hatásosan uszítsa a magyarok, az $\frac{1}{5}$ rész ellen (163. 1.), tehát mindenki ellen, aki magyar, mert hiszen a magyar uralkodóosztály az összmonarchia lakosságának legfeljebb csak $\frac{1}{60}$ részét teszi ki. Ez az a „szent háború,” melyet Tezner is hirdet, s melyet a keresztény-szocialista Bach is kikerülhetlennek mond. (42 1.) Ugyancsak Renner irigylő a német kereskedőket, kikkel a magyarok nem bánhatnak el oly könnyen, mint az osztrákokkal, mert minden német kereskedőnek a konzul, követ és a hadsereg áll a háta mögött. (220 1.) Ezen gyűlölködő kijelentések után valóban jól esik Hervé könyvének első fejezeit elolvasni, s ezt ajánljuk a szerzőnek is szíves figyelmébe. Még csak azon kijelentését akarom leszögezni, hogy „a magyarság” minden áron meg fogja az általános választói jogot akadályozni. (232 1.) A 24 éven felüli összes férfinépeség száma 3,895.355, ebből magyar anyanyelvű 2,015.355, ezek közül azonban csak 589.738-nak van választói joga. A parlamentből kirekesztett (a nőket nem számítva) $1\frac{1}{2}$ milliónyi „magyarság” erélyesen meg fogja cáfolni Renner elhamarkodott ítéletét.

5. Jellemző tulajdonsága ezen irányzat híveinek, melyből különben magyargyűlöletök is folyik, a német elem nagymértékű favorizálása. Teznernél ezt a dolgot egészen természetesnek találjuk, sőt Anton Bachnál is, Popovici németbarátságának indító okairól pedig már szóltunk. Renner könyve ezen tekintetben is túlzó sovinizmussal van megírva. Sohasem látja meg azt a kizsákmányolást, melyet Teifen könyve oly ijesztően állít elibénk, a német munkások kizsákmányolását német munkaadók által. Nemzetiségi megoldási tervénél elsősorban a németekkel törődik, Gottschee ismételt gyöngéd gondoskodásának tárgya, s nincs az a kis sváb nyelvsziget Magyarországon, melyet az asszimilációtól meg ne akarna védeni. A teljes egyenjogúsítás keresztülvitelét célzó tervének pedig főelve: „Az osztrák németek inkább akarjanak vezető ország (*Vorland*), mint a Hohenzollernek hátsó tartománya (*Hinterland*) lenni, inkább a kelet elsőszülöttei, mint a nyugot mostohagyermekai.” (236 1.) Felfogására jellemző, hogy az elzászi németekre azt mondja: „ezeket súlyos háborúban lehetett csak a nemzet részére visszaszerezni.” (177. 1.) Sajnálja és félti a czernovitzi német nemzeti egyetemet, pedig ez csak a bürokrácia érdekében állítottatott fel oly országban, melyben a hivatalnokokon és zsidókon kívül német alig van. Érdekes, hogy az általa úgy felmagasztalt Popovici erősen támadja a czernovitzi német egyetemet, mert „az idegen nem tudja eltalálni, mit keres egy német egyetem Bukovinában, a románok és rutének között. És még csodálkoznak, mondja, — hogy a németiség mindenütt elveszíti a többiek szim-

pátiáját.” (35.) Popovici sem bőkezű a németiség irányában, ha a románok birtokállományáról van szó. De Renner nemcsak arra fordít gondot, hogy a németeket a monarchia egész területén megóvja a beolvasztástól, hanem arra is súlyt fektet, hogy a már beolvasztott németek visszaszerezhetők legyenek. „Ha a német asszimilálódik, akkor sem olvasztható be soha teljesen és mindig ismét vissza lehet a nemzethez vezérelni.” (184. 1.) Tévesen ítéli meg a magyarországi németiség szerepét is. Annál, ki a $7\frac{1}{2}$ milliónyi magyar proletariátust a 700.000 kiváltságossal azonosítja, és uralkodó osztálynak tekinti, nem csodálkozhatunk, ha viszont a magyarországi német birtokos osztályt meg a német proletariátussal azonosítja, s a németeket általában elnyomottaknak tünteti fel. Mert ha a tót, román nemzetiségek elnyomása teljes igazság, a németeké csak részben az. A németiség jelentékeny része az uralkodó osztályhoz vagy legalább is a tehető parasztsághoz tartozik, a proletariátus arányszáma sokkal alacsonyabb, mint a többi nemzetiségeknél, így elsősorban a magyarnál is. Mi is megrovandónak tartjuk a magyar kormány azon intézkedéseit, melyekkel a szász iskolák autonómiáját megszorítja, vagy az *Alldeutsch*-ok meglehetősen ártalmatlan, sőt reakciós könyveit és lapjait elkobozza, mely dolgokért (itt Renner egy a sovinszta lapokból az unalomig ismételt kifejezést használ) „minden németnek arcára a felháborodás és szégyen pírja ül ki” (96. 1.), de hivatkozunk a közkeletű mondásra, hogy tele gyomorral több szekatúrát lehet elviselni, mint éhesen. A német anyanyelvű közül beszélt magyarul 1880-ban 377.000 1900-ban 608.000. Ha még a hivatalos statisztikát túlzottnak is tekintjük, kétségtelenül óriási az emelkedés, főleg ha a többi nemzetiségek sokkal alacsonyabb számait tekintetbe vesszük. Mit jelent a német elemnek a többi nemzetiségekhez viszonyított erősebb beolvadása? Azt, hogy a nemzetiségi asszimilációnak csak egy lehetséges útja van, a gazdasági előnyökben és politikai jogokban való részesítés. Ezért nem megy a magyar uralkodó osztály a tótokkal és románokkal, kikkel mindig csak a szolgabíró, csendőr és a magyar munkaadó áll szemben, semmire. A német elem azonban asszimilálódik, mert túlnyomó részben az uralkodó osztályhoz tartozván, az osztályuralom reá nézve is előnyös, tehát közeledik ahhoz nyelvében, külsőségeiben is. Ugyanezen körülmény a zsidó polgárság gyors magyarosodásának oka, amint azt Renner és Bauer is kifejtik. A németek aránya az összlakossághoz viszonyítva 11,1%, a választók számának azonban 12,7% -át teszik ki, sőt ha az általános választójog Kristóffy javaslata alapján valósul meg, 14,8%-át. Épen oly alaptalan az a dicséret, melyet Renner a szászokra „a magyar királyság legnemesebb törzsére” (Tezner: *Wandlungen*, 101. 1.) pazarol. A szászok mindenha a kiváltságosak szűk köréhez tartoztak, részt vettek az osztályuralom minden korrupciójában, ép oly brutálisan zsákmányolták ki a román proletariátust, mint a magyar urak, s ha a választó kerületek a lakosság arányszáma szerint fognak megosztatni, teljesen elvesztik eddigi mandátumaikat, melyet 1867. óta, mint a mindenkori kormányok leltári támaszai szinte hitbizományképen bírnak, a románok javára. (Így pl. a szászok vezető megyéjében Szebenben 47.678 német és 108.413 román él.) Csak a német bürokrácia érdekei vezetik Rennert,

midőn a német nyelvet birodalmi közvetítő nyelvvé akarja tenni, amire maga Bauer jegyzi meg, hogy az nem szocialista követelés.

6. Félreismeri továbbá Renner a dualizmus létrejöttének okait, s annak valódi lényegét is. Szerinte az 1867-iki kiegyezés célja az volt, hogy Magyarországon a magyar faj, Ausztriában pedig a német elem hegemoniáját biztosítsa, mert csak ez a két nemzetiség bírt akkor kifejlett osztálytagozattal (49. és köv. 11.). Időközben azonban úgy Ausztriában, mint Magyarországon felvonultak a nemzetiségek, mindegyiknél megindult az osztálytagozódás folyamata, mind egyik részt kér az államhatalom gyakorlásából; a dualizmus tehát, mely csak két nemzetiség részére biztosítja ezt (s legfeljebb még a lengyeleknek és horvátoknak ad némi autonómiát) megbukik, s helyébe más mint *Gross-Oesterreich* nem jöhet. A koncepció azonban teljesen helytelen.

A kiegyezést nem az egyes nemzetiségek, hanem azon hatalmi tényezők kötötték meg, melyek 1867-ben kizárólagos befolyással bírtak, így Ausztriában a kiegyezés kedvező volt a bürokrácia, a nagyipar és nagybirtok érdekeire, már pedig ez osztályok nem voltak tisztán németek, a nagybirtok cseh és lengyel képviselői nagy befolyást gyakoroltak, a cseh ipari burzsoázia pedig ezen időben már szintén erősen ki volt fejlődve, amire nézve elég a 60-as évek vámszerződéseinek történetét elolvasni. Magyarország a földbirtokososztály, az arisztokrácia és a gentry volt az egyedüli számottevő tényező, az ő érdekeinek a kiegyezés rendkívül kedvezett, mert egyrészt gabonája részére vámmentes forgalmat biztosított, de főleg azért, mert az országot belpolitikai kérdésekben korlátlan osztályuralmuknak szolgáltatta ki. A dualizmus azonfelül a birodalmi egységet a hadügy, külügy és vámterület kérdésében — ha nem a törvénytöréseket, hanem a tényeket tekintjük — lényegében fentartotta, s ezért előnyös volt azon tényezőkre is, melyek Ausztriában éppen annak következtében, hogy több heterogén állam van egy egészben összekapcsolva, sajátos súllyal bírnak, az uralkodó családra és hadseregére. Ezen utóbbi két tényező azért is kötötte meg a kiegyezést, mert ez a hadügy és külügy intézését kivonta a parlamentek jogköréből, s a delegációk árnyék területére bízta, úgy, hogy az uralkodó ezen kérdésekben úgyszólván minden ellenőrzés nélkül és abszolút hatalommal intézkedik.¹⁾

Ezen okok hozván létre a dualizmust, láthatjuk, hogy a nemzetiségi viszonyok eltolódása nem igen fog a jelenlegi állapotot változtatni, mert ily kérdésekben egyedül az irányadó osztályok gazdasági érdeke döntő. A cseh és szlovén iparos éppen úgy fél a vámsorompók felállításától, mint a német, a bürokrácia és a tisztikar most sem akar a külügy és hadügy egységén változtatni s Ausztriában egyedül egy tényező bír némi hajlandósággal a vámelkülönítésre, mely a magyar agrárversenyt akarja korlátozni, a nagybirtok. Ez azonban nem új faktor, s 1867. előtt is a föderalizmus egyik támasza volt. Magyarországon pedig a vezető osztályok az arisztokrácia és gentry a katonai kérdésben időlegesen meghátrálni voltak kénytelenek, ellenben a közös vámterület fentartása, melyért összes elveiket elárulták, lét-

*) 1903-iki osztrák szociáldemokrata pártgyűlés jegyzőkönyve: Austerlitz referátuma: 137-139. 11.

érdekők. Az uralkodó osztály irányadó tényezői tehát mindkét államban a dualizmus fentartását akarják, vagy legalább is nem akadályozzák meg, viszont azon hatalmi tényezők, melyek az állami élet színpadán a nemzetiségi evolúció folytán 1867. óta jelentek meg, mint a kiegyezési javaslatok fogadtatásából látszik, legfeljebb egyes részletkérdések tekintetében okozhatnak nehézségeket. Azon nézetet, hogy az általános választójogon alapuló parlament a dualizmus végét jelentené, már fentebb megcáfoltam.

A dualizmus elhalását Renner jogi érvekre is alapítja. Jogi szempontokból akarja kimutatni, hogy a közösség lehetetlen eredményekre vezet, az uralkodó egyazonossága kiegyenlíthetlen ellentéteket rejt magában, melyeket csak ideig-óráig lehet abszolutizmussal megoldani, s a hadsereg közössége szintén ezt idézi elő, mert csődöt kell mondani oly rendszernek, ahol az akarat létrehozásában annyi tényező¹⁾ vesz részt. (145—151. 11.) Bár szokása szerint más helyen kifejti, hogy a jog csak másodrendű jelenség, mégis midőn a dualizmus jogi lehetetlenségét akarja kimutatni, nem számol a tényekkel. Mert tény az, hogy ezen komplikált szervezet dacára a dualizmus, ha rázkódtatásokkal is, de mégis funkcionál. 1897. óta tart a közösügyi exlex anélkül, hogy valamely intézmény lényegében változás állott volna be (hacsak az önálló vámterület jogi állapotának értéktelen papirosvívmányát ennek nem tekintjük), sőt még az sem történt meg, amitől Renner félt, hogy a hadsereget a delegációk obstrukciója meg fogja kenyerétől fosztani. (146. 1.) Más államokban is, melyeknek államjogi szervezete sokkal egyszerűbb, szintén fordulnak elő a katonai kérdésben a törvényhozás egyes tényezői között igen súlyos konfliktusok, elég e tekintetben a porosz király és országgyűlés között a múlt század 60-as éveiben fölmerült viszályra gondolni. Bármint sajnálja is Renner a dualizmus okozta folytonos kellemetlenségek miatt a császárt, kétségtelen, hogy ma már az uralkodók semmit sem kapnak meg oly könnyű szerrel, mint a régi jó időkben. Ép oly alaptalan, amit a közös miniszterekről mond, hogy egy utazó-vigéc sem vállalna oly megalázó föltételek mellett állást, mint azt a közös miniszterek a dualizmus következtében tenni kénytelenek. (153 1.) Csodálatos, hogy mindezek mellett sohasem kell ezen állásokat pályázók hiánya miatt betöltetlenül hagyni.

Nyilvánvaló tehát, hogy a dualizmust, vagy annak képtelenségét sem a nemzetiségi kérdés szempontjából, sem pedig jogi érvekkel megmagyarázni nem lehet. Epoly tudományellenes azon álláspont, midőn a 40 év óta felmerült összes bajokért a dualizmust okozzuk. A dualizmus is, mint minden más egyéb intézmény egyrészt az egyes államokon belül lefolyó, másrészt az osztrák és magyar uralkodó osztályok között folyó gazdasági küzdelem eredménye, s csakis ebből a szempontból érthető és magyarázható meg.

7. Renner az önálló vámterület jelentőségét teljesen lebecsüli, s azt mondja, hogy Magyarországon azt csak néhány *Gründer* és kispolgári arrogancia kívánhatja. (207. 1. stb.) Minthogy

¹⁾ A közös uralkodó, közös hadügyminiszter, 2 honvédelmi miniszter a parlamentek 2—2 háza, a delegációk, 2 véderőbizottság.

a magyarországi proletariátust csak a nemzetiségi érdekek szemüvegén át nézi, magyar anyanyelvű ipari proletariátus létezéséről nem is tud, tehát fogalma sem lehet arról, hogy Magyarországon az alsó néposztályoknak mily érdekei fűződnek az önálló vámterülethez. Az a vámpolitika, melyet Ausztria a magyar nemességgel szemben követett, mindig az alsóbb néposztályokon bosszulta meg magát. Ismertesekek azok a vámkezelési és egyéb rendszabályok, melyekkel az osztrák hatóságok a múlt évszázadokban a magyar forgalmat megbénítani, sőt teljesen tönkretenni igyekeztek, s melyeknek bornírt voltát Otto Bauer is elismeri. (407—408. 11.) Azzal szokás védeni ezt az eljárást, hogy a nemesség adózni nem akarván, az állami kiadásokat másképpen fedezni nem lehetett. De ez csak a nemességgel szemben igazolja e rendszabályokat, nem pedig az alsóbb nép osztályokkal szemben, melyek a körmönfont vámrendszer következtében állandóan a legnagyobb nyomorban éltek, mert termékeiket eladni egyáltalában nem, vagy csak nagyon olcsón tudták, venni pedig az így előállott drágaság folytán nem vehettek. Épen a német nyelvű városi polgárság volt II. József császárnak leghevesebb ellenzéke, mert vámpolitikája megakadályozta egy életképes burzsoáziának kifejlődését, mely a nemességgel szembeállhatott volna. 1850-ben a vámsorompók ledöntése csak a zaklató rendszabályokat szüntette meg, de fentartotta továbbra is Magyarország gazdasági inferioritását. Ott pedig, ahol egy gazdaságilag fejletlen ország kerül közös kormányzat alá egy fejlettebbel, ez okvetlenül az előbbinek gyarmattá süllyedését vonja maga után. Otto Bauer rendkívüli elmeállással mutatja ki, hogy az iparilag előrehaladt államok nemcsak a munkásaikból sajtolnak ki *Mehrwerth*-et, hanem a kevésbé fejlett államokból is: a Magyarországon termelt *Mehrwerth* egy jelentékeny része Ausztriába folyik. (246, 416—17. 11.) A magyar munkás tehát kettős kizsákmányolásnak van kitéve, mert a magyar munkaadó a *Mehrwerth*-en az osztrák hitelezővel, vagy gyárossal lévén kénytelen osztozni, még kiméleltlenebbül használja ki munkásait, mint máskülönben.

De a közös vámterület még más okból is kárhozatos a magyar alsóbb néposztályra. Már kifejtettem, hogy a közös vámterületnek legerősebb támasza a magyar nagybirtok. Es pedig nemcsak azért, mint általában gondolják, t. i. hogy gabonájának Ausztriában vámmentes piacot biztosítson. A közös vámterület, annak folytán, hogy Magyarországot a fejlett osztrák iparnak kiszolgáltatja, biztosítja a nagybirtok és gentry korlátlan gazdasági és politikai egyeduralmát, mert megakadályozza az ipar és ezzel együtt egy erős burzsoázia kifejlődését. A munkásságra nézve a burzsoázia kifejlődése oly szükségszerű étape, melyet okvetlenül meg kell futni, főleg azért is, mert ipari polgárság nélkül nem fejlődhetik ki az uralkodó osztálynak, vagy mint Loria mondja, a járadéknak kettéoszlása, melyből a munkásság a nyugati államokban annyi előnyt merített. Azonkívül a munkásság anyagi és szellemi színvonala, szervezetsége mind csak az ipar fejlődésével emelkedhetik, még pedig nemcsak az ipari munkásoké, mert látjuk, hogy a magyar agrárszocialista mozgalom is azóta kezd erőre kapni, mióta az ipari

munkások szervezetei is megerősödtek. Az önálló vámterület felállítását elősegíteni fogja az osztályharcokat, ami csak kedvező lesz a munkásságra és pedig nemcsak a magyar, hanem a német, oláh, tót proletariátusra nézve is, mert a nemzetiségi elnyomás Magyarországon nem önálló jelenség, hanem folyománya az arisztokrácia és gentry osztályuralmának, ennek pedig a közös vámterület legerősebb támasza. A cseh és német burzsoázia, mely megvetéssel és gyűlölettel szokott a magyar nemzetiségek elnyomásáról beszélni, s elfeledi, hogy ennek legfőbb oka az ő profitérdeke, mely az önálló vámterület létesülését megakadályozza. De nemcsak a proletariátusnak, hanem a nagybirtokot és gentryt kivéve, minden más társadalmi osztálynak is érdeke a vámelkülönítés, ugyanazon okoknál fogva, melyeket a munkásságra nézve felsoroltam. Otto Bauer is kijelenti, megcáfolva Rennernek idevonatkozó nézeteit, hogy Magyarországon igen erős gazdasági erők követelik a közös vámterület megszüntetését.

Rennernek azonban ily szempontok nem irányadók. Ő csak azt látja, hogy az önálló vámterület kedvezőtlen lenne az osztrák nagyiparra és kézműre, valamint az alpesi német lakosságra nézve, az pedig, hogy Magyarországon 17 millió proletár felszabadulása függ ettől, úgy látszik nem érdekli annyira. Ha nemcsak az osztrák ipar érdekét nézné, ha tudná azt, hogy az elfajult osztályuralomnak, a nagybirtok hatalmának legfőbb alapja a közös vámterület, nem állítaná azt, hogy a kiegyezésért „30 áldásdús esztendő volta jutalom.” (40. 1.). Sőt azt hiszi, hogy a magyar munkásság a közös vámterület híve, mert így olcsóbban vásárolhat. Elfelejtí azonban, hogy a közös vámterületet toronymagas ipari vámok védelmezik, melyek oltalma alatt a versenytárs nélküli osztrák nagyipar tetszés szerinti árakat diktál, s így a munkásság nem részesülhet a szabad kereskedelem azon egyetlen előnyében sem, mely az olcsó vásárlásban áll. A mezőgazdasági termények pedig az önálló vámterületen olcsóbbak lesznek. Renner természetesen arról sem tud, hogy a magyar szociáldemokrata párt már 1903-ban az önálló vámterület alapjára helyezkedett, s hogy azóta is folyton híve ezen irányzatnak, mert ebben és az általános választói jogban látja felszabadulásának ezidőszerint legfőbb eszközeit.

Láttuk ez irányzat főbb tévedéseit. A történelmi materializmus alapelveit nem ismeri vagy nem alkalmazza következetesen, a nemzetiségi szempontokat mindenütt előtérbe állítja, tévesen értelmezi a múlt eseményeit, az uralkodó család hatalmát túlbecsüli, ellenben a magyar osztályközi erőviszonyokról nincs helyes képe, s a magyar uralkodó osztály befolyását alacsonyán értékeli, gyűlölettel viseltetik a magyarság iránt, favorizálja a német elemet, a dualizmus keletkezésének okait és lényegét félreismeri, az önálló vámterület fontossága és a magyar proletariátus speciális érdekei iránt érzéke nincs. Midőn tehát arról kell

határozni, mily magatartást kövessen a proletariátus a jövőben, a kiindulási pontok téves volta miatt nem tud más tanácsot adni: szövetkezzenek az alsóbb néposztályok az uralkodóházzal, s legfőbb feladatul tűzzék ki a nemzetiségi kérdés gyors megoldását.

Ezen két szemponttal fogok ezután foglalkozni.

Szende Pál.

(Második és befejező közlemény a következő számban.)

